

Dr. sc. Stjepan LAPENDA, Ekonomski fakultet, Split i Pravni fakultet, Mostar

BELGIJSKI USTAV - PRIMJER MODERNOG FEDERALIZMA

U ovom radu autor analizira etape razvitka političkog ustroja belgijske države kroz četiri glavne ustavne reforme s posebnim osvrtom na sadašnji ustroj i kompetencije središnje (federalne) vlasti u suodnosu s ustrojem i kompetencijama federalnih jedinica (zajednica, regija, pokrajina i općina). Opstojnost jedne takve složene državno - političke zajednice moguće je održati samo zahvaljujući federalnoj lojalnosti i nacionalnoj solidarnosti njezinih građana bez obzira na jezične i druge povijesne različitosti.

1. Uvod

Da bi se bolje moglo proniknuti u suptilnost i složenu morfologiju belgijskog ustava, te desetomilijunske kraljevine u sjeverozapadnoj Europi čiji su neposredni susjedi Francuska, Njemačka i Luxemburg, potrebno je, barem letimično, sagledati povijest te države i njezina naroda. Možda još točnije: njezinih naroda.

Zemlja je dobila svoje ime po Belgima, plemenima keltskog podrijetla, nastanjenim na području između rijeka Seine i Rajne. Pokorivši taj prostor, Cezar ga je nazvao *Galia Belgica* u opreci s onim što se danas zove Francuska, a u rimsko doba jednostavno *Galia*¹. Salicijski Franci zaposjedaju ovaj prostor u V. stoljeću poslije Kr. i postavljaju se na razdjelnici koja čini jezičnu granicu između Flamanaca i Valonaca (je li samo jezičnu?). Već su tada bile jasno uočljive dvije etničke fizionomije - romanska i germanska - koje je dijelila već spomenuta distinktivna crta između Flamanaca i Valonaca. Taj su prostor skoro cijeli milenij razmjenjivali njemačke i francuske velmože: knezovi, grofovi i vojvode. Belgijski povijesni prostor bio je također metom ratova i u novije vrijeme. Rat za španjolsku baštinu dovodi taj prostor najprije pod španjolsku, potom francusku i na posljetku pod habsburšku (austrijsku) vlast. Pod Napoleonom, taj prostor je inkorporiran u francuski državnopravni sustav (devet departmana). Po odlukama Bečkog kongresa (1815.), belgijski prostor se ujedinjuje s Nizozemskom u Ujedinjeno Kraljevstvo Nizozemsko (*Royaume Uni des Pays - Bas*). S Nizozemcima kao dominantnim elementom u vladi, državnoj upravi i vojsci nezadovoljstvo lokalnog pučanstva raslo je sve više. Srpanjska revolucionarna gibanja u Francuskoj (1830.) potaknula su političko - revandikativni bunt u Bruxellesu. Privremena vlada proglašava neovisnost 4. listopada 1830. godine, dok Konferencija veleposlanika u Londonu potvrđuje belgijsku neovisnost 1831. godine.

¹ Vidi: Caesar: *De Bello galico*.

2. Ustroj središnje vlasti i njezinih federalnih sastavnica: prava i ovlasti

Po Ustavu iz 1831. godine Belgija² je parlamentarna, ustavna i nasljedna monarhija u muškoj lozi iz kuće Sachsen - Coburg - Gotha, utemeljena kao "jedinstvena decentralizirana država (*Etat unitaire décentralisé*)"³ sa suptilnim razgraničenjem vlasti. Upravo taj segment belgijske ustavnosti bit će predmetom razmatranja u ovom radu.

Struktura takve jedinstveno - decentralizirane države održavala se sve do značajnijih ustavnih inovacija iz 1970. godine, ako izuzmemo neke nebitne ustavne promjene iz 1893. i 1921. godine. Ustavno - politička morfologija Belgije bila je relativno jednostavna i transparentna. Pored središnje državne vlasti postojale su još pokrajine i općine, ali ne s ovlastima koje danas imaju (samostalni fiskalitet, npr.). To se političkim rječnikom nazivalo "doktrina triju krugova" (*doctrine des trois cercles*). Država, pokrajina, općina bile su pandam onom što se na političkom planu nazivalo *trias politica*, tj. što je odgovaralo Montésquieuovom konceptu trodiobe vlasti na legislativnu, egzekutivnu i sudbenu.

Da bismo uopće mogli sagledati kompleksnost belgijskog federalizma, dovoljno je pročitati prvih pet članaka belgijskog Ustava⁴:

Članak 1.

Belgija je savezna država koja se sastoji od zajednica i regija.

Članak 2.

Belgija ima tri zajednice: Francusku zajednicu, Flamansku zajednicu i Zajednicu njemačkoga govornog izričaja.

Članak 3.

Belgija ima tri regije: Valonsku regiju, Flamansku regiju i Bruxellesku regiju.

Članak 4.

Belgija ima četiri jezične regije: regiju francuskog jezičnog izričaja, regiju nizozemskog⁵ jezičnog izričaja, dvojezičnu regiju Bruxelles-prijestolnica (Bruxelles-Capitale) i regiju njemačkog jezičnog izričaja.

Članak 5.

Valonska regija sastoji se od sljedećih provincija: Valonski Brabant, Hainaut, Liege, Luxemburg i Namur. Flamanska regija se sastoji od sljedećih provincija: Anvers (na nizozemskom Antwerpen), Flamanski Brabant, Zapadna Flandrija, Istočna Flandrija i Limburg.

Belgijski suveren Albert II. proglasio je novi belgijski Ustav 17. veljače 1994. godine. Ustav ima 198 članaka i razdijeljen je u 9 poglavlja. Za usporedbu, prvi

² *Royaume de Belgique* na francuskom i *Koninkrijk België* na nizozemskom jeziku.

³ Mast, André: "Une constitution du temps de Louis - Philippe", *Revue du droit public*, Bruxelles, 1956., p. 987.

⁴ La Constitution belge, *Textes et documents*, Ministere des Affaires étrangères, Bruxelles, mars 1994.

⁵ Jezik što ga govore belgijski Flamanci službeno se zove nizozemski jezik budući da je istovjetan službenom jeziku u Kraljevini Nizozemskoj. Izričaj "flamanski jezik" kolokvijalni je izraz u Belgiji.

belgijski Ustav iz 1831. godine imao je 139 članaka. Sukcesivnim izmjenama i dopunama Ustava iz 1893. i 1921. godine, te posebice ustavnim amandmanima iz 1970., 1980., 1988. i konačno 1993. godine došlo je do bitnih i supstancijalnih promjena u belgijskom ustavnom ustroju koji se ni u kom slučaju ne mogu promatrati kao puko jezično usklađivanje ili jezičnom kozmetikom.

U temeljima belgijske države je ideja nacije kakva je još koncipirana u XIX. stoljeću: "Sva vlast proizlazi iz nacije" (čl. 33. Ustava). No, da bi se suspregnuli regionalni partikularizmi, člankom 42. Ustava jasno se precizira da "članovi oba doma⁶ predstavljaju naciju, a ne samo oni koji su ih birali". Zakonodavac je time "predstavnik suverene nacije preveo u suverenog predstavnika nacije".⁷

Centrifugalne tendencije belgijskog federalizma izmiču zakonitostima klasičnog federalizma (*E diversitata unitas*). Zapravo, centripetalne silnice plod su ne samo osjećaja solidarnosti i zajedništva svih konstitutivnih jedinica države već i same činjenice da ustavi tih entiteta taksativno navode federalne kompetencije na način da se rezidualne kompetencije povjeravaju federalnim jedinicama. Upravo zato, slijedom sukcesivnih ustavnih promjena, Belgija se kao prvotno jedinstvena decentralizirana država preobrazila u čisto saveznu političku zajednicu. To je, uostalom, tadašnji belgijski premijer Georges Eyskens *explicite* naglasio u svom obraćanju Parlamentu kod usvajanja ustavnih amandmana iz 1970. godine: "Događaji su pregazili unitarnu državu."⁸

U svezi sa čl. 2. Ustava (ustroj zajednica) treba naglasiti da su zajedničarstvo (*communautorisation*) uglavnom zagovarali Flamanci inzistirajući oduvijek na istinskom priznavanju i razvitku vlastitog jezika i kulture. Valonci su radije optirali za regionalizam želeći time postići autonomiju na socijalno - gospodarskom planu kako bi uspješnije rješavali gospodarsku krizu na svom području. Bruxelleski frankofonci, inače većinski zastupljeni u regiji Bruxelles - prijestolnica, zagovarali su preustroj ove regije u zasebni entitet s ovlastima što ih imaju Valonska i Flamanska regija. U tome su uspjeli preko usvojenih amandmana 1988. godine, kada je Bruxelleska regija preustrojena u Regiju Bruxelles - prijestolnica. Po odredbama članka 166., st. 2. Ustava, tijela ove regije obnašaju istodobno regionalne i pokrajinske prerogative.

Zajednice i regije imaju svoja vlastita zakonodavna tijela (*Conseil* - Vijeća) i izvršni organ (*Gouvernement* - Vlada). Njihov sastav i njihov djelokrug rada utvrđeni su federalnim ustavom na temelju zakona izglasanim s posebnom većinom (*Loi fédérale a majorité spéciale*), što će reći da je "zakon izglasan većinom glasova u svakoj od dviju jezičnih skupina obaju domova Parlamenta i da su ukupno izraženi pozitivni glasovi u dvjema jezičnim skupinama postigli dvije trećine izraženih glasova (čl. 4., st. 3. Ustava). Ovakav način glasovanja odnosi se samo na taksativno navedene slučajeve predviđene Ustavom. Tijela Flamanske zajednice obnašaju istodobno ovlasti Flamanske regije, što znači da je kod Flamanaca institucionalizirano samo Flamansko vijeće (čl. 124. Ustava), dok kod Valonaca postoje kao zasebna tijela Vijeće Francuske zajednice (*Conseil de la Communauté française*) s 94 izabranih članova i Regionalno

⁶ Predstavnički dom i Senat.

⁷ Berilia, Georges: "La vie de la Constitution", *Annales du droit*, Bruxelles, 1980., p. 128

⁸ *Annales Parlementaires*, Sénat, Bruxelles, 1970., p. 778.

valonsko vijeće (*Conseil regional wallon*) sa 75 izabраниh članova. To je iz razloga što se kompetencije flamanske zajednice i francuske zajednice protežu istodobno i na prostor bilingvalne Regije Bruxelles - prijestolnica (čl. 115. - 120. Ustava).

Zajednica i regije imaju dakle zasebna zakonodavna tijela u odnosu na federalnog zakonodavca. Po mnogim pitanjima (kulturna djelatnost, obrazovanje, uporaba jezika u nekim slučajevima, statusna pitanja) zajednice i regije donose vlastite odluke (*décret*) sa zakonskom snagom. Takve odluke podliježu nadzoru Arbitražnog suda kao, uostalom, i federalni zakoni. Ovaj specifikum u belgijskom ustavnom ustroju je nešto različit u odnosu na neka druga savezna zakonodavstva. Ovdje ne vrijedi načelo da savezni zakon pobija pokrajinski (*Bundesrecht bricht Landesrecht*)⁹, već kumulativno načelo *ratione materiae* i *ratione loci*.

Ustavnim promjenama iz 1970. godine već se uvodi stvarni trilingvalni sustav s francuskim, nizozemskim i njemačkim jezikom gdje, kao i prethodno, svaka od triju jezičnih zajednica ima vlastiti zakonodavni aparat (*Conseil*) koji može na području svojih političkih kompetencija donositi uredbe sa zakonskom snagom (*décret ayant force de loi*) glede pitanja kulturnih djelatnosti, obrazovanja i politike zapošljavanja. Člankom 24. Ustava data su dodatna jamstva glede sustava obrazovanja.

Da bi se spriječilo da jedan od dvaju domova Parlamenta pokuša svojom zakonodavnom inicijativom narušiti postignute odnose između dviju glavnih jezičnih zajednica, člankom 54. Ustava predviđa se posebna procedura tzv. "procedura alarmnog zvona" (*procédure de sonnette d'alarme*). Ovakva ustavna odredba daje mogućnost jednoj od dviju jezičnih skupina da suspendira zakonodavnu inicijativu za 30 dana dok se o prijedlogu, opet konsenzusom, ne očituje Vlada, koja je i sama konstituirana na paritetnoj osnovi flamanskih i valonskih ministara.¹⁰

Ovakav prijeko potrebni arsenal ustavnih mehanizama opravdava se bipolarnom strukturom belgijske države budući da pitanje belgijske opstojnosti ovisi o koegzistenciji i kohabitaciji dviju glavnih jezičnih zajednica na jednom istom prostoru. No, također je činjenica da bipolarna struktura može paralizirati federalnu državu budući da svaka od ovih dviju etničko - jezičnih sastavnica ima stvarnu moć neutralizirati onu drugu.

Belgijski ustavni model je zapravo kompleksni sustav kočenja i protuteže. Da bi se prekinulo s jakobinskim centralizmom, belgijski ustavotvorac je ustrojio pokrajine i općine kao subordiniranu vlast "za sve što je u probitku pokrajina i općina" (čl. 41. i 162. Ustava). No, potrebno je pripomenuti da su sve odluke i propisi tih lokalnih samouprava podvrgnuti nadzoru nadležnog starateljstva (*organe de tutelle*) "da bi se spriječilo kršenje zakona i ometao opći interes" (čl. 162., st. 2. Ustava). Općine i aglomeracije se mogu udruživati u saveze općina (*fédérations de communes*), ali samo na temelju zakona. Svaka od njih ima svoje deliberativno tijelo (*Conseil*) i izvršni organ (*College exécutif*). Člankom 165. Ustava utvrđuje se mogućnost osnutka

⁹ Perin, F. et Pluymen, A.: "Primauté du droit fédéral: "Bundesrecht bricht Landesrecht", Une controverse en droit belge?", *Journal de Tribunaux*, 1983., p. 17.

¹⁰ Čl. 99. Ustava: "Ministarsko vijeće ima najviše 15 članova. Izuzevši možebitno premijera, Ministarsko vijeće ima podjednaki broj ministara francuskog i nizozemskog jezičnog izričaja."

odgovarajućih tijela koja će koordinirati interese susjednih aglomeracija i saveza općina radi rješavanja čisto tehničkih pitanja (zajednički vodovod, međugradski/međuopćinski javni promet, zajedničke škole i bolnice i sl.). Zanimljivost stavka 3. ovog ustavnog članka je da zabranjuje tim "vijećnicima odlučivati na zajedničkim sjednicama".

Pitanje financiranja zajednica i regija predstavljalo je uvijek kamen spoticanja u Belgiji. Sve do 1980. godine one su se financirale proračunskim dotacijama iz saveznog proračuna dodjeljivanjem sredstava po horizontalnom načelu po unaprijed utvrđenom ključu. Zajednice i regije slobodno i po svojim procjenama preusmjeravale su ta sredstva na niže proračunske korisnike.

Ustavnim amandmanima iz 1980. godine to pitanje je skinuto s dnevnog reda na način da su ubuduće zajednice i regije ovlaštene ubirati vlastite poreze (čl. 170., st. 1. Ustava). No, pravo na vlastiti i autonomni fiskalitet postalo je za obje zajednice - flamansku i valonsku - samo teorijsko pravo budući da Ustav nigdje taksativno ne precizira na kojem konkretnom prostoru te zajednice i regije mogu ostvarivati svoja fiskalna prava. Dakle, *Nullum ius sine terrae!* No, ujedno, to pravo može biti izigrano samom činjenicom da se na istom fiskalnom prostoru ne mogu ubirati porezi za dva različita proračuna u istu svrhu. To u praksi znači da ukoliko već na nekom fiskalnom prostoru postoji federalni porez, npr. za zaštitu okoliša, zajednica ili regija ne mogu uvoditi takav i sličan porez za svoje proračunske potrebe (čl. 170., st. 2., 3. i 4. Ustava).

Fiskalna reforma nije ovim u potpunosti zaokružena. Dapače, išlo se k novim i za sve prihvatljivim rješenjima. Novom mini reformom Ustava iz 1988. godine zakonodavac odlučuje da će se financiranje zajednica i regija rješavati saveznim zakonom izglasanim s posebnom većinom (čl. 175. i 177. Ustava). To je zapravo veoma zamršen fiskalni sustav koji će postupno stupati na snagu sve do 2000. godine, čak i poslije.

Što se pak tiče međunarodnih odnosa, najnovija ustavna rješenja u Belgiji po tim pitanjima išla su najdalje što je do sada bilo poznato u ustavima drugih saveznih država. Novi belgijski Ustav artikulira se oko dvije bitne osi: federalnim subjektima (zajednicama i regijama) date su maksimalne mogućnosti izravnog komuniciranja s međunarodnim pravnim subjektima a federalnoj vlasti data je mogućnost ojačati preko svojih federalnih subjekata međunarodna i supranacionalna prava i obveze (čl. 167. Ustava). Tako zajednice i regije mogu zaključivati međunarodne sporazume (samo za pitanja taksativno utvrđena Ustavom) uz naknadnu (ali ne i prethodnu!) suglasnost obaju domova Parlamenta (čl. 167., st. 2. Ustava). Ovo potonje zbog dvaju razloga: moguće je da država Belgija nije priznala takvu državu ili s njom još nije uspostavila normalne diplomatske odnose, ili su već uspostavljeni diplomatski odnosi veoma poremećeni, ili je pak moguće da je takav međudržavni ugovor inkompatibilan s već preuzetim obvezama države Belgije na međunarodnom ili supranacionalnom planu (članstvo u Europskoj uniji - čl. 169. Ustava).¹¹

¹¹ Ganshof Van Der Mersh, W. J.: "Les relations extérieures des Etats à système constitutionnel régional ou fédéral", *Revue de droit international et de droit comparé*, Bruxelles, 1986., p. 213.

Posebna kategorija međunarodnih odnosa je i međunarodna gospodarska razmjena. I po tom pitanju novi belgijski Ustav daje regijama bitno veće i kvalitetnije ovlasti (čl. 134. Ustava). Od sada regije mogu kreirati i provoditi svoju vlastitu gospodarsku politiku na međunarodnom planu. Federalna vlast će i nadalje imati kompetencije nad jamstvima u trgovačkim poslovima s inozemstvom, nad investicijama, promotivnom djelatnošću i politikom koordiniranja i suradnje.¹² Nove ustavne odredbe omogućuju regijama da mogu otvarati vlastita vanjskotrgovinska predstavništva u inozemstvu što, naravno, ne sprečava regije da mogu djelovati zajednički preko interregionalnog sporazuma.

Radi bolje i učinkovitije međusuradnje federalna vlada dužna je promptno izvješćivati savezni parlament i parlamente (*Conseil*) zajednica i regija o svim prijedlozima izmjena i dopuna međunarodnih ugovora, posebice onih koji proizlaze iz članstva Belgije u Europskoj uniji. Ovo je veoma značajno budući da članak 146. Maastrichtskog ugovora omogućuje zemljama potpisnicama da u tijela Europske unije zemlje članice mogu predstavljati i predstavnici njezinih federalnih jedinica kada je na dnevnom redu pitanje koje izravno zadire u kompetencije zajednice ili regije.

Takve velike ovlasti u međunarodnim odnosima navode neke konstitucionaliste na zaključak da je riječ, glede belgijskog Ustava, o konfederalnoj fizionomiji *suvis generis* belgijske države.

Jedna od značajnijih novina belgijskog Ustava je ustroj Arbitražnog suda (*Cour d'Arbitrage*). Uspostavljena ustavnim promjenama iz 1980. godine, ova je institucija progresivno dobivala prerogative klasičnog ustavnog suda (čl. 142. Ustava). Još od stjecanja neovisnosti zaštita ustavnosti je bila inherentna samo zakonodavcu (suverenu i Parlamentu), a ne sucima nekog vrhovnog sudbenog tijela. Do tada su se Arbitražnom sudu mogli obraćati za zaštitu zakonitosti samo politički čimbenici. Ovom reformom Arbitražni sud je aksesibilan "svakoj osobi koja ima pravni interes" (čl. 142., st. 3. Ustava), što znači i svakoj pravnoj i fizičkoj osobi.

Budući da je Belgija ustavna monarhija, osoba suverena ima značajnu, a u ovom slučaju nikako protokolarnu ulogu. "Kralj imenuje i razrješava ministre" (čl. 96. Ustava) i "savezne državne tajnike" (čl. 104. Ustava); "upravlja međunarodnim odnosima" (čl. 167. Ustava) iz čega proizlaze i prava akreditiranja veleposlanika (čl. 107. Ustava); "zapovijeda oružanim snagama, utvrđuje ratno stanje i prekid neprijateljstva" (čl. 167., st. 1. Ustava); "zaključuje međunarodne ugovore" (čl. 167., st. 2. Ustava); "može osporiti prethodno zaključene međunarodne ugovore" (čl. 167., st. 5. Ustava); "sankcionira i proglašava zakone" (čl. 109. Ustava); ima "pravo oprosta i smanjenja sudbenih kazni" (čl. 110. Ustava); "novac se kuje u ime Kralja" (čl. 111. Ustava); "promiče vojne osobe u više činove" (čl. 107. Ustava); "ima pravo sazvati izvanredno zasjedanje Parlamenta" (čl. 44., st. 4. Ustava); "zaključuje zasjedanje sesije Parlamenta" (čl. 44., st. 3. Ustava); "ima pravo dodjeljivati plemićke titule ali bez ikakvih osobnih povlastica" (čl. 113. Ustava). Treba pripomenuti da je "osoba

¹² Znakovito je da Belgija ima objedinjena u jedinstvenu instituciju tri različita, ali po svojoj svrsishodnosti kompatibilna, ministarstva. Tako kao jedinstveno ministarstvo djeluje *Ministère des Affaires Etrangères, du Commerce extérieur et de la Coopération au Développement*.

Kralja neprikosnoveni" i da su "njegovi ministri odgovorni" (čl. 88. Ustava). Iz potonjeg proizlaze i sljedeće ustavne odredbe: "Nijedan Kraljev akt nema pravnog učinka ukoliko ga nije supotpisao (nadležni) ministar, čime osobno postaje odgovoran" (čl. 106. Ustava). Ministrova se pak odgovornost utvrđuje člankom 101. Ustava: "Ministri su odgovorni Predstavničkom domu (Parlamentu)."

Što se pak tiče sudbene nadležnosti savezne vlasti i njezinih federalnih jedinica, belgijski Ustav je prilično štur, poglavito na ove potonje. Sve je prepušteno naknadnoj zakonskoj regulativi. U poglavlju III. - Vlasti - glede sudbenog ustroja relevantan je samo članak 40. Ustava: "Sudbenu vlast vrše viši i niži sudovi (*cours et tribunaux* - st. 1.), "(Sudska) rješenja i presude izvršavaju se (ali ne i proglašavaju - op. S. L.) u ime Kralja" (st. 2). Što se pak tiče viših sudbenih tijela, Ustav precizira: "Ustrojava se Kasacijski sud (*Cour de Cassation*) za cijelu Belgiju" (čl. 147., st. 1. Ustava), "U Belgiji ima pet Prizivnih sudova" (čl. 156. Ustava); "Ustrojava se Upravni sud (*Conseil d'Etat*) za cijelu Belgiju, čiji su sastav, nadležnost i rad utvrđeni zakonom" (čl. 160. Ustava).

Odredbe o ustroju vojnosigurnosnih formacija još su oskudnije. U Ustavu nalazimo samo ove zakonske odredbe: "Način regrutiranja u vojnim postrojbama određuje se zakonom" (čl. 182. Ustava); "Ustroj i ovlaštenja žandarmerije utvrđuju se zakonom" (čl. 184. Ustava). Belgijski Ustav nijednom riječi ne spominje *explicite* redarstvene snage, njihov ustroj, ovlasti, raspored i razmještaj.

3. Zaključak

Belgijski federalizam ima tri osnovna obilježja: centrifugalnost, bipolarnost i teritorijalnost. Ovo potonje odražava se u onom što se može nazvati *ius soli* na uštrb osobnog (*ius personae*). Sve skupa i svako od triju obilježja pojedinačno suptilno su isprepleteni i uravnoteženi. Uspjeh je već u tome da se isključivo mirnim putem mogao postići konsenzus za jedno takvo ustavno rješenje. Usprkos mnogim raspravama, svađama i razmiricama što ih je Belgija doživljavala u svojoj još nedavnoj prošlosti, kohezijske silnice su ipak prevladale. Umijeće artikuliranja demokratskim procesima i konsenzualni federalizam, što ih je Belgija njegovala, nastaviti će se zasigurno i ubuduće, ako i zbog čega, ono zasigurno i poradi belgijskog članstva u Europskoj uniji, ali ne samo zbog toga. Belgijsko društvo uspjelo je potisnuti partikularni interes u korist nacionalnog zajedništva i nacionalne solidarnosti. A i zbog same činjenice da postoji jedinstveni gospodarsko - monetarni prostor, lojalnost federalizmu stalno se javlja kao uspješni čimbenik nacionalne (zašto ne reći državnotvorne?) kohezije. Možda je to primjer kojeg bi trebalo i drugdje slijediti.

Summary

In the paper the author analyses the development stages of the political structure of the Belgian state through the four main constitutional reforms with a special review of the present structure and competencies of the central (federal) government in interrelation with the structure and the competencies of the federal units (communities, regions, provinces and municipalities). The survival of such a complex governmental and political community can be ensured only thanks to the federal loyalty and national solidarity of its citizens regardless of linguistic and other historical differences.